

บทที่ ๑

ความเข้าใจขั้นพื้นฐาน

- การแปลโดยพยัญชนะ
- กิริยาคุณพากย์คืออะไร
- วาจกทั้ง ๕
- หลักกำหนดวาจก
- ข้อความบาลี

บทที่ ๑. ความเข้าใจขั้นพื้นฐาน

ในการแปลภาษามคร (ภาษาบาลี) เป็นภาษาไทยนั้น มีลักษณะการแปลที่กำหนดในหลักสูตรบาลีสยามหลวงอยู่ ๒ ลักษณะ คือ

๑. แปลโดยพยัญชนะ แปลออกสำเนียง ธาตุ วิภัติ ปัจจย ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ การแปลโดยพยัญชนะมี ๒ ลักษณะคือ

ก. แปลทับศัพท์ เมื่อศัพท์นั้นเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าหมายถึง ใคร, อะไร, ที่ไหน, อย่างไร เช่น **พุทธสส สาวโก** อ.สาวก ของพระพุทเจ้า พุทธ ก็ดี สาวก ก็ดี เป็นการแปลทับศัพท์ เพราะเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป ถ้าแปลตามรากศัพท์ว่า สาวโก อ.ชนผู้ฟัง พุทธสส ของบุคคลผู้ตื่นแล้ว ฟังแล้วไม่สามารถกำหนดได้ง่ายว่าหมายถึงใคร

ข. แปลตามรากศัพท์ ออกสำเนียง ธาตุ วิภัติ ปัจจย ส่วนมากมักเป็นคำประเภทกริยา หรือกิตก์ที่ต้องการให้เห็นรากศัพท์เช่น **สตโต** แปลทับศัพท์ว่า อ.สัตว์ แปลตามรากศัพท์ว่า **อ.บุคคลผู้ติดในอารมณ์มีรูปารมณเป็นต้น** ผู้ที่จะแปลตามรากศัพท์ได้ดีคือผู้ที่สามารถกำหนด ธาตุ วิภัติ ปัจจย ได้แม่นยำเท่านั้น

๒. แปลโดยอรรถ คือ การแปลมุ่งเอาใจความเป็นสำคัญ ไม่ได้มุ่งวิภัติปัจจย เป็นสำคัญ เช่น **สามเณรา ติสส์ สาလာย ภตตานิ ญญชนติ** เหล่าสามเณร กำลังฉันข้าวที่ศาลาหลังนั้น

ตัวอย่างการแปล

บท	แปลทับศัพท์	แปลตามรากศัพท์
ภิกขุ	อ.ภิกษุ	อ.บุคคลผู้ขอโดยปกติ
สตโต	อ.สัตว์	อ.บุคคลผู้ติดในรูปเป็นต้น
สตถา	อ.พระศาสดา	อ.บุคคลผู้สอน
ปุริโส	อ.บุรุษ	อ.บุคคลผู้นอนข้างบน
บุคคลโล	อ.บุคคล	อ.สัตว์ผู้ไปสู่นรกชื่อว่าปุง
สามเณโร	อ.สามเณร	อ.เหล่ากอแห่งผู้สงบ

บท	แปลทับศัพท์	แปลตามรากศัพท์
ธมโม	อ.ธรรม	อ.สภาวะทรงสัตว์ไว้
อตตา	อ.ตน	อ.สภาพผู้เกี่ยวกินซึ่งทุกข์
อุปชฌาโย	อ.พระอุปชฌาย์	อ.บุคคลผู้พึงซึ่งประโยชน์
อาจารย์	อ.อาจารย์	อ.บุคคลอันศิษย์พึงบำรุง
สมาธิ	อ.สมาธิ	อ.สภาพตั้งจิตไว้โดยชอบ
อุปาโสโก	อ.อุปาสก	อ.บุคคลผู้นั่งใกล้รัตนตรัย
วินโย	อ.วินัย	อ.อุบายเป็นเครื่องแนะนำ
โลโก	อ.โลกะ	อ.กิเลสเป็นเหตุอยากได้
ราโค	อ.ราคะ	อ.กิเลสเป็นเหตุเร่าร้อน
อาราโม	อ.อาราม	อ.ประเทศที่เป็นรื่นรมย์
วิหาโร	อ.วิหาร	อ.ประเทศเป็นที่อยู่ของภิกษุ
วิหโค	อ.วิหค, อ.นก	อ.สัตว์ผู้ไปในท้องฟ้า
สาวโก	อ.สาวก	อ.ชนผู้ฟัง
ชนโก	อ.ชนก	อ.ชนผู้ให้เกิด
ปาโท	อ.เท้า	อ.อวัยวะเป็นเครื่องเดิน
อาหาโร	อ.อาหาร	อ.สภาพผู้นำมา
โทโส	อ.โทสะ	อ.กิเลสเป็นเหตุประทุษร้าย
ลาโก	อ.ลามก	อ.ธรรมอันบุคคลได้
โมโห	อ.โมหะ	อ.กิเลสเป็นเหตุมกมาย

การแปลโดยพยัญชนะ

การแปลโดยพยัญชนะนี้ นักศึกษาต้องกำหนดข้อความที่จะแปลก่อนเป็นอันดับแรกว่า ข้อความนั้นสิ้นสุดประโยคข้อความอยู่ตรงไหน? ในภาษาบาลีท่านให้กำหนดกริยาอาการเป็นสำคัญถือเป็นกฎสำเร็จรูปว่า **กริยาคุมพากย์คือตัวกำหนดข้อความ** หรือ **กริยาคุมพากย์คือ ตัวกำหนดวาท** (แต่ในหลักคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ขั้นสูงต้องอาศัยวิภัตติอาชยาตเป็นตัวกำหนด วาจากด้วย)

กิริยาคุมพากย์คืออะไร?

กิริยาคุมพากย์ หมายถึงกิริยาอาการที่เกิดขึ้น หรือที่กล่าวถึงเป็นตัวสุดท้ายของข้อความ ไม่ว่าจะเรียงอยู่ส่วนไหนของข้อความ ดังนั้น ก่อนแปลข้อความใด ๆ ให้กำหนดกิริยาคุมพากย์เป็นสำคัญ? เพราะเหตุใดจึงกำหนดกิริยาคุมพากย์เป็นสำคัญ? เพราะกิริยาคุมพากย์เป็นตัวกำหนดวาทก การแปลโดยพยัญชนะที่ถูกต้อง จะต้องแปลให้ถูกวาทกทั้ง ๕

นักเรียนต้องทบทวนเรื่องวาทกในเรื่องของความหมายหรือลักษณะ ตลอดจนการประกอบกริยาในแต่ละวาทกให้แม่นยำ ตามแบบเรียนไวยากรณ์ อาขยาต และกิริยาภิรตที่แสดงอธิบายไว้ พอสังเขปดังต่อไปนี้

วาทกทั้ง ๕

วาทก คือกริยาศัพท์สำหรับกล่าวถึงประธาน กำหนดให้ทราบว่าเป็น กัตตา (ผู้ทำ), หรือ วุตตกัมมะ (ถูกทำ) ฯลฯ วาทก มี ๕ ชนิด คือ

๑. **กัตตวาทก** กล่าวถึงผู้ทำผู้แสดงกริยาอาการเอง ยกผู้ทำผู้แสดง เป็นประธานของประโยค เช่น **สุโท โอทน์ ปจติ** อ.พ่อครัว ย่อมหุง ซึ่งข้าวสุก สุโท เป็นประธานของประโยค ประกอบด้วยปฐมาวิริตติ เพราะเป็นผู้ทำเอง

๒. **กัมมวาทก** กล่าวถึงผู้ถูกทำ สิ่งถูกทำ ผู้ใด สิ่งใด ถูกทำ ยกผู้ทำนั้น สิ่งนั้น เป็นประธานของประโยค เช่น **สุเทน โอทโน ปจียเต** อ.ข้าวสุก อันพ่อครัว หุงอยู่ โอทโน ถูกยกขึ้นเป็นประธานในประโยคกัมมวาทก เพราะเป็นสิ่งที่ถูกทำ ประกอบด้วยปฐมาวิริตติ

๓. **ภาววาทก** กล่าวเพียงความเป็นไปของกริยาอาการ ไม่บ่งตัวประธานเป็นสำคัญ เช่น **ตุเมหิ อปฺปมตเตหิ ภวิตพฺ** อันท่าน ท. เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว พึงเป็นข้อความนี้ กล่าวมุ่งความเป็นไปของกริยาอาการไม่ประมาทเป็นสำคัญ ไม่บ่งถึงตัวกัตตา

๔. **เหตุกัตตวาทก** กล่าวถึงผู้ใช้ให้คนอื่นทำ หรือ เป็นเหตุให้คนอื่นแสดงกริยาอาการ **ปัจจย ๔ ตัว** คือ **เณ ฌย ฌาเป ฌาปย** ในคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง ท่านเรียกว่า **การิตปัจจย** ยกผู้ใช้เป็นประธาน หรือ ผู้ที่เป็นเหตุนั้นเป็นประธานของประโยค เช่น

สามิโก สุธิ โอทโน ปาจาเปติ อ.เจ้านาย ยังพ่อครัว ให้หุงอยู่ ซึ่งข้าวสุก สามิโก ไม่ได้แสดงอาการหุงเอง แต่เป็นผู้ใช้ หรือเป็นเหตุให้พ่อครัวหุงข้าว

๕. เหตุกัมมวาทก กล่าวถึงผู้ถูกทำ หรือ สิ่งถูกทำ และผู้ทำในวาทกนี้ต้องถูกใช้ให้ทำอีกที เช่น **สามิเกน สุธเณ (สุธิ) โอทโน ปาจาปิยเต** อ.ข้าวสุก อันเจ้านาย ยังพ่อครัว ให้หุงอยู่ โอทโน เป็นตัวกรรมะ ถูกพ่อครัวหุงและพ่อครัวนั้น ถูกเจ้านายสั่งอีกที ลักษณะนี้อธิบายตามนัยบาลีไวยากรณ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส แต่ในคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ชั้นสูง มีคัมภีร์ปทรูปสิทธิเป็นต้น วาทกนี้ ให้ยกตัวสุทธกัตตาหรือตัวการิตเป็นประธาน จะทราบได้ว่า ข้อความนั้น ๆ เป็นวาทกอะไร ต้องมีหลักเกณฑ์การกำหนดวาทกดังต่อไปนี้

หลักกำหนดวาทก

กิริยาอาขยาตคฺมุพากย มีลักษณะกำหนด ดังนี้

ตามนัยบาลีสนามหลวง ต้องกำหนดปัจจัยประจำวาทกจึงจะสามารถทราบวาทกได้ คือ

๑. กิริยาอาขยาต ประกอบด้วย อ (เอ) ย ญ ณา อุณา นา ณาหา โอ ยिर ฌเณ ฌนย กิริยานั้นเป็น กัตตวาทก และสามารถกำหนดทราบหมวดธาตุได้ด้วยคือ

๑) ประกอบด้วย อ (เอ) ปัจจัย กิริยากัตตวาทกนั้น เป็นธาตุหมวด ภู ธาตุ เช่น

ภวติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น	คจฺจติ	ย่อมไป
เสติ	นอนอยู่	โหติ	ย่อมมี, ย่อมเป็น

๒) ประกอบด้วย อ(เอ) ปัจจัย และลงนิคหิตอาคมหน้าพยัญชนะที่สุดธาตุ แล้วแปลงนิคหิต เป็นพยัญชนะที่สุดวรรค กิริยากัตตวาทกนั้นเป็นธาตุหมวด รุช ธาตุ เช่น

มฺลยจติ	ย่อมปล่อย	ภฺยจติ	ย่อมกิน
ภินฺนติ	ย่อมทำลาย	ลิมฺปติ	ย่อมฉาบทา

(แม้ไม่อยู่ในหมวด รุช ธาตุก็ลงนิคหิตอาคมหน้าพยัญชนะที่สุดธาตุได้ด้วยอำนาจมีสระ อิ เป็นที่สุดธาตุ ดูแบบเรียนไวยากรณ์อาขยาตที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงไว้)

๓) **ประกอบด้วย ย ปัจจัย** (ส่วนมากเป็นอกัมมชาตุ) กริยากัตตฺวาจกันั้น เป็นชาตุหมวด ทิว ชาตุ เช่น

ทิพฺพติ	ย้อมเล่น	มุยฺหติ	ย้อมหลง
พฺขมฺติ	ย้อมรู้	ตฺสฺสติ	ย้อมยินดี
วิขฺชติ	ย้อมมี	วิขฺมฺติ	ย้อมแพง

๔) **ประกอบด้วย ณฺ ณา อุณา ปัจจัย** กริยากัตตฺวาจกันั้นเป็นชาตุ หมวด สฺ ฐาตุ เช่น

สฺโณติ	ย้อมฟัง	สฺณนฺติ	ย้อมฟัง
สฺณิสฺสุ	ฟังแล้ว	ปาปฺณฺนาติ	ย้อมบรรลु

๕) **ประกอบด้วย นา ปัจจัย** กริยากัตตฺวาจกันั้นเป็นชาตุหมวด กี ฐาตุ เช่น

ขานาติ	ย้อมรู้	สฺถฺขานิ	รู้แล้ว
วินายติ	ย้อมรู้วิเศษ	ลฺขุนาติ	ย้อมตัด

๖) **ประกอบด้วย ณฺหา ปัจจัย** กริยากัตตฺวาจกันั้นเป็นชาตุหมวด คห ฐาตุ เช่น

คณฺหาติ	ย้อมถือเอา	คณฺหิ	ถือเอาแล้ว
คณฺหิสฺสุ	ถือเอาแล้ว	คณฺหิสฺสติ	จักถือเอา

๗) **ประกอบด้วย โอ ยิร ปัจจัย** กริยากัตตฺวาจกันั้น เป็นชาตุหมวด ตน ฐาตุ เช่น

กโรติ	ย้อมทำ	กยิรา	พึงทำ
กโรนฺตุ	จงทำ	ชาคโรหิ	จงตื่น

๘) **ประกอบด้วย เณ ณฺย ปัจจัย** กริยากัตตฺวาจกันั้น เป็นชาตุหมวด จฺร ฐาตุ เช่น

โจเรติ	ย้อมขโมย	โจรยฺนฺติ	ย้อมขโมย
มนฺตยิสฺสุ	ปรึกษาแล้ว	จินฺตฺยฺสฺส	คิดแล้ว

ปัจจัยบางตัวลงแล้ว ลบบ้าง แปลงเป็นอย่างอื่นบ้าง นักเรียนต้องทบทวนหลักการลงปัจจัย การแปลงชาตุ วิภัติ ปัจจัย ให้ดีและแม่นยำ ตามแบบเรียนบาลีไวยากรณ์เล่มอาขยาตที่ข้าพเจ้าเรียบเรียงไว้ด้วย เพื่อให้เกิดทักษะความชำนาญหลักบาลีไวยากรณ์

๒. กิริยาอาขยาต เป็นสกัมมธาตุประกอบด้วย ย ปัจจยบ้าง และ ย ปัจจยลง
อิ อาคมน้ำ ย บ้าง กิริยาอาขยาตนี้เป็น กัมมวาจก เช่น

ปจฺจติ	ไหม้อยู่	ลพฺกเต	ย่อมได้
กรียเต	ทำอยู่	คยฺหเต	ถือเอาอยู่

(นักเรียนต้องค้นคว้าการแปลง ย ปัจจยกัมมวาจกในแบบเรียน อาขยาตเพิ่มเติม ให้ดี เพราะ ย ปัจจยลงแล้ว ถ้าไม่ลง อิ อาคมน้ำ ย ปัจจยจะต้องแปลงเป็นอย่างอื่นโดยมาก)

๓. กิริยาอาขยาต ประกอบด้วย เณ ฌย ฌาเป ฌาปย ปัจจย กิริยา อาขยาตนี้เป็น เหตุกัตตุวาจก เช่น

ภาเวติ	ให้เจริญอยู่	สาเวติ	ให้ฟังอยู่
โจราเปติ	ให้ขโมยอยู่	อาหฺรปยติ	ให้นำมาอยู่

(นักศึกษาต้องกำหนดการลงปัจจย ๔ ตัวนี้ให้ดี ในแบบเรียนอาขยาต เพราะปัจจย ๔ ตัวนี้ในคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ชั้นสูงท่านเรียกว่า **การิตปัจจย** มีลักษณะการประกอบธาตุแตกต่างกันไปไม่ใช่ลงได้ทุกตัว)

๔. กิริยาอาขยาต ประกอบด้วย เณ ฌย ฌาเป ฌาปย ปัจจย และ ย ปัจจยพร้อมทั้ง อิ อาคมน้ำ ย กิริยานี้เป็น เหตุกัมมวาจก เป็นได้ ทั้งสกัมมธาตุและอกัมมธาตุ เช่น

ปาจาปิยเต	ให้หุงอยู่	การาปิยเต	ให้ทำอยู่
มาราปิยเต	ให้ตายอยู่	อาหฺรปิยเต	ให้นำมาอยู่

๕. อาขยาตภาววาจก ไม่เป็นที่นิยมใช้ (ส่วนมากใช้กิริยากิตก์) แต่ก็กำหนดทราบได้ว่าเป็น อกัมมธาตุ ลง ย ปัจจยและประกอบด้วย เต วัตตมานา วิภัตติเท่านั้น

กิริยากิตก์คุมพากย มีลักษณะกำหนดดังนี้

๑. เป็นธาตุที่ประกอบด้วย **ต, อนินิย, ตพพ** ปัจจย มีประธานของข้อความ เป็น **ปฐมบุรุษเท่านั้น** และต้องมีลิงคะ วจนะ วิภัตติเหมือนนามนามที่เป็นประธาน

๒. ไม่มีกิริยาอาขยาตอยู่ในข้อความนั้นเลย

๓. กิริยาภิธานที่คุมพากย์นั้นต้องเป็นกิริยาภิธานล้วน กิริยาภิธานในรูปของสมาส เช่น อาคตบุพโพ, ทินนกาโล, คตบุพโพ, ทิฏฐบุพโพ, คตกาโล, นิวตเตตพพยุตโตโก ฯลฯ ไม่จัดเป็นกิริยาคุมพากย์

๔. มีหลักกำหนดกิริยาภิธานเป็นวาทกดังนี้

๑) **ต ปัจจย** ลงหลังอกรรมธาตุกำหนดนิยมโดยมากเป็น **กัตตุวาทก** เช่น คโต, มโต, วุตโต, จิตโต, สยิตโต, อุเปโต, ฯลฯ โดยส่วนมาก

๒) **ต ปัจจย** ลงหลังสกรรมธาตุ กำหนดนิยมโดยมากเป็น **กัมมวาทก** เช่น กโต, ทินโน, ทิฏโฐ, ทฏโฐ, ฯลฯ โดยส่วนมาก

๓) **ต ปัจจย** ลงหลังสกรรมธาตุและอกรรมธาตุ พร้อมด้วย เณ ฌย ฌาเป ฌาปย ด้วย เป็น **เหตุกัมมวาทก** เช่น การิตํ, มาริตํ, ปติฏฐาปีโต ฯลฯ

๔) **อนีย, ตพพ ปัจจย** ลงหลัง สกรรมธาตุ เป็น **กัมมวาทก** เช่น กตตพพํ, ลภิตพพํ, ปจิตพพํ, ภูณชิตพพํ, กรณียํ, ฯลฯ

๕) **อนีย, ตพพ ปัจจย** ถาลง เณ ฌย ฌาเป ฌาปย ไม่ว่าจะ เป็น สกรรมธาตุ หรืออกรรมธาตุ ก็ตาม จัดเป็น **เหตุกัมมวาทก** เช่น การตพพํ, มาราเปตพโพ ฯลฯ

๖) **อนีย ตพพ ปัจจย** ลงหลังอกรรมธาตุ สำเร็จรูปแล้วเป็น เอกวาทก นบุสกลิงค์เป็น **ภาววาทก** เช่น มริตพพํ, ภวิตพพํ, คนตพพํ ฯลฯ

เรื่องวาทก การลงปัจจยประจำวาทก กฎเกณฑ์ของการแปลงปัจจยเหล่านี้ นักเรียน ต้องกำหนดทบทวนให้ดี เพราะสิ่งนี้ถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการแปลบาลี แปลผิด วาทก ถือว่าผิดหลักการแปลโดยพยัญชนะ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นหลักไวยากรณ์ (ทบทวน ได้ในแบบเรียนไวยากรณ์เล่มอาขยาตและกิริยาภิธาน)

ข้อความบาลี

เมื่อได้กำหนดข้อความที่จะแปลว่าเป็นวาทกอะไรได้แล้ว ก่อนที่จะดำเนินการแปล ตามหลักเกณฑ์การแปล นักเรียนจะต้องทำความเข้าใจข้อความ ๒ ชนิด คือ

๑. ข้อความภายนอก อิติ ศัพท์ เรียกว่า **เลขนอก**

๒. ข้อความภายใน อิติ ศัพท์ เรียกว่า **เลขใน** เช่น

โส ตสฺสา จิตฺตํ วิมฺลิตุกาโม ยาคุํ ปจิตุํ อชานนฺตี กิमतถํ มม ตณฺหุเล นาเสสีติ
วตฺวา ภูมียํ ปาเตสี ฯ.

ข้อความตัวอย่างนี้ ที่เน้นตัวหนาคือข้อความที่อยู่ภายใน อิติ ศัพท์ เป็นข้อความ
เลขในที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน บทที่ไม่ได้เน้น เป็นข้อความที่อยู่ภายนอก อิติ ศัพท์
ข้อความเลขนอกมีประธาน และ กิริยาคุมพากย์เป็นของตัวเอง ข้อความเลขในก็มีประธาน
และกิริยาคุมพากย์เป็นของตัวเอง จะแปลสับสนกันไม่ได้ ข้อความที่เป็นเลขในมีหลัก
พอเป็นที่กำหนดสังเกตโดยมากเป็นดังนี้

๑. เป็นข้อความที่เกี่ยวข้องด้วย อิติ ศัพท์ที่แปลว่า ว่า.....ดังนี้
๒. มีศัพท์ที่เป็นมัชฌิมบุรุษ และอุตตมบุรุษอยู่ภายในข้อความ
๓. มีอาลปนะอยู่ภายในข้อความ

ข้อความใดก็ตาม ที่มี**บทมัชฌิมบุรุษ** **อุตตมบุรุษ** และ**อาลปนะอยู่ภายใน**
พึงทราบว่าเป็นข้อความเลขในแน่นอน การแปลเลขนอก และเลขในจะแปลสับสนกัน
ไม่ได้ เพราะข้อความทั้งสองมีประธาน และกริยาเป็นของตนเอง (ดูการแปล อิติ ศัพท์
ในบทที่ ๓)

